

SRBIJA:

KONTINUITET I PROMENE POSLE IZBORA 2012. GODINA

PROF. DR PREDRAG SIMIĆ*

Apstrakt

Parlamentarni i predsednički izbori održani u Srbiji u maju 2012. godine doneli su promenu u vlasti čime je okončan dug period srpske politike koja je trajala od pada Slobodana Miloševića 2000. godine. Kroz analizu političkih procesa u Srbiji od 2000. do 2013. godine autor ovog teksta pokušava dati odgovor na pitanje zašto se ova promena dogodila u Srbiji. Po njegovom mišljenju do pada političkih stranaka koji su bili na vlasti u Srbiji u ovom periodu je došlo pod uticajem mnogih unutrašnjih i spoljašnjih faktora a posebno krize nacionalne ekonomije posle 2008. godine. Međutim povratak stranaka starog režima na vlast nije dovela do promene unutrašnje i spoljne politike i oni su nastavili reformsku politiku i evropsku integraciju Srbije. Autor zaključuje da najveći problemi sa kojima se suočava nova vlada su status Kosova i ekonomsko-socijalna kriza u zemlji.

Ključne reči: Srbija, Slobodan Milošević, Zoran Đinđić, Boris Tadić, Vojislav Koštunica, Kosovo, Evropska unija, politika, ekonomija, spoljna politika, političke stranke, kriza.

STRUKTURA STUDIJE

*Uspon i pad Demokratske opozicije Srbije
Srbija posle izbora 2012. godine*

*

Srbija: kontinuitet i promene posle izbora 2012. godina

Parlamentarni i predsednički izbori koji su održani u Srbiji u maju 2012. godine doneli su smenu na vlasti i okončali jedno dugo razdoblje u srpskoj politici koje je trajalo od jeseni 2000. godine kada je opozicioni blok Demokratska opozicija Srbije (DOS) odneo pobjedu nad Slobodanom Miloševićem i njegovom Socijalističkom Partijom Srbije (SPS). Od kraja 2000. do sredine 2012. godine u Srbiji su na vlasti bile koalicije okupljene oko dve vodeće stranke DOS-a: Demokratske stranke Zorana Đinđića (Borisa Tadića posle 2003) i Demokratske stranke Srbije Vojislava Koštunice. Iako su politički programi ove dve stranke različiti¹, povezivalo ih je to što su obe nastale početkom devedesetih godina XX veka² u opoziciji režimu Slobodana Miloševića i ostataka komunističke nomenklature koji su Srbiju učinili jednom od retkih zemalja koje su to vreme ostale po strani promena u Istočnoj Evropi. Razlike između njih, kao i između drugih stranaka DOS-a produbile su se tek posle dolaska na vlast zbog različitih stavova prema Kosovu, članstvu u Evropskoj uniji i NATO-u i drugim krupnim pitanjima srpske politike.

* *Autor:* Prof. dr Predrag Simić, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

¹ Demokratska stranka je stranka socijaldemokratske orijentacije dok je Demokratska stranka konzervativno-nacionalne orijentacije. Programske razlike su, međutim, postale jasno vidljive tek posle 2000. kada je DS pristupila Socijalističkoj internacionali a DSS Evropskoj narodnoj partiji (EPP) koju je februara 2012. godine napustila zbog razlika u politici prema Kosovu. Zanimljivo je reći da je omladina Demokratske stranke bila član omladinske organizacije EPP sve do podnošenja molbe za prijem ove stranke u Socijalističku internacionalu 2001. godine.

² Demokratsku stranku Srbije su 1992. godine osnovali Vojislav Koštunica i grupa intelektualaca koji su se politički razišli sa Demokratskom strankom.

Pad Miloševića nije, međutim, doneo i potpuni raskid s prošlošću a dve vodeće partije njegovog režima – SPS i Srpska radikalna stranka (SRS) – su, iako oslabljene, nastavile da deluju na srpskoj političkoj sceni. Pod uticajem mladih lidera i novog predsednika Ivice Dačića SPS je počela da se prilagođava novim okolnostima i 2004. je podržala vladu Vojislava Koštunice i Demokratske stranke Srbije (DSS) a 2008. godine je ušla u vladu Demokratske stranke (DS). SRS je nastavila svoju politiku iz devedesetih godina ali se 2008. godine njen potpredsednik Tomislav Nikolić odvojio i osnovao Srpsku naprednu stranku (SNS) kojoj je prišao i veliki broj bivših funkcionera, članova i simpatizera SRS. Pošto su i socijalisti i bivši radikali prihvatili politiku reformi i evropskih integracija i za nju dobili podršku u Sjedinjenim Državama i Evropskoj uniji nestale su i glavne razlike koje su delile vlast i opoziciju u Srbiji krajem devedesetih godina prošlog veka.

Ukratko, politički preokret u Srbiji koji se dogodio na izborima u maju 2012. vratio je na vlast političke snage koje su bile na vlasti i devedesetih godina pre 2000. godine ali su one nastavile politiku reformi i evropskih integracija svojih prethodnika. Zbog čega je došlo do ovog zaokreta u srpskoj politici i zbog čega su birači okrenuli leđa strankama koje su devedesetih godina prošlog veka predvodile opoziciju režimu Slobodana Miloševića? Odgovor na ovo pitanje trebalo bi potražiti u političkim zbivanjima u Srbiji tokom prethodne decenije.

Uspon i pad Demokratske opozicije Srbije

Političke partije koje su krajem 2000. godine došle na vlast u Srbiji nastale su uslovima krize, raspada i građanskog rata u bivšoj Jugoslaviji. Njihovi politički programi u to vreme sadržali uglavnom samo načelne ideje o reformama i pravcu razvoja zemlje posle odlaska Miloševićevog režima. Tokom devedesetih godina u građanskoj opoziciji u Srbiji preovladavalo je mišljenje taj režim anomalija u odnosu na druge postkomunističke evropske zemlje koja ne može dugo opstati i da će zemlja, posle njegovog odlaska s vlasti, krenuti putem kojim su posle 1989. godine krenule ostale bivše socijalističke zemlje. Ukratko, pretpostavljalo se da će i Srbija započeti tržišno usmerene reforme u privredi, demokratske reforme zasnovanih na vladavini prava dok će glavni spoljnopolitički ciljevi biti ulazak u Savet Evrope, program "Partnerstvo za mir" i NATO i, konačno, postati član Evropske unije. Odlazak Miloševića s vlasti trebalo je da donese kraj "srpskog ekscelencijalizma" u posthladnoratovskoj Evropi i učini Srbiju normalnom evropskom državom koja će deliti evropske vrednosti i ciljeve i čija će unutrašnja i spoljna politika slediti politiku EU.

Stanje u unutrašnjoj politici i međunarodnom položaju zemlje posle dolaska Demokratske opozicije Srbije na vlast bilo je, međutim, mnogo složenije. Iako je ovaj politički blok tokom izborne kampanje 2000. godine objavio politički program koji je preciznije definisao politiku koju će voditi po dolasku na vlast ni on nije nudio precizne odgovore na mnoga pitanja pred kojima se u to vreme nalazila Srbija. Okvirno, ona bi se mogla podeliti u tri grupe. Prva je obuhvatala probleme koji su nastali kao posledica raspada i desetodišnjih ratova u bivšoj Jugoslaviji. Najvažniji među njima u to vreme su bili: prvo, odnosi između dve članice tadašnje Savezne Republike Jugoslavije - Srbije i Crne Gore - koji su bili nepovratno narušeni u poslednjim godinama Miloševićeve vladavine; drugo, problem srpske pokrajine Kosovo koja je posle vojne intervencije NATO-a 1999. godine rezolucijom Saveta bezbednosti UN br. 1244 stavljena pod upravu Ujedinjenih nacija; treće, pitanje ratnih zločina počinjenih tokom ratova devedesetih godina XX veka, odnosno, hapšenja lica koja su u Međunarodnom krivičnom tribunalu za ratne zločine u Hagu (ICTY) bila osumnjičena za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti i, četvrto, odnosi sa susednim zemljama, pre svega sa tzv. novim susedima (tj. bivšim jugoslovenskim republikama Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom i Makedonijom).

Drugu grupu su činila pitanja vezana za tranziciju i reforme koje je trebalo početi bez odlaganja u uslovima koji su, posle deset godina građanskog rata, bili mnogo složeniji nego u većini drugih evropskih postkomunističkih zemalja. Nove vlasti su se već na prvim koracima suočile s teškom ekonomskom i socijalnom situacijom u kojoj je bilo potrebno obezbediti stanovništvu osnovne životne namirnice, energiju, funkcionisanje komunalnih i drugih službi i ostale potrebe u uslovima gotovo razorene privrede. Iako je humanitarna pomoć koju su zapadne zemlje, pre svega članice EU, u to vreme uputile SR Jugoslaviji omogućila da se 2001-2002. godine donekle reše ovi problemi to nije bilo dovoljno da tranzicija započne u normalnim okolnostima. Kapital koji je u to vreme počeo da ulazi u zemlju poticao je uglavnom iz tri izvora. Prvi su bile FDI koje su do 2006. godine dostigle vrhunac (te godine u zemlju je investirano oko pet milijardi evroa) a strani kapital su bile uglavnom brownfield investicije i tek mali broj greenfield investicija. Drugi izvor su bili domaći investitori čiji je kapital poticao iz sumnjivih poslovnih operacija tokom rata i sankcija ili se radilo o povratku kapitala koje je Miloševićev režim krajem devedesetih godina sklonio u "poreske rajeve" u inostranstvu. Treći izvor su bili strani krediti koji su u to vreme bili nešto povoljniji nego posle

izbijanja svetske finansijske krize 2008. godine. Ekonomska politika zemlje u tom razdoblju je uglavnom sledila vladajuća neoliberalna načela što je, pored pozitivnih, imalo i određene negativne posledice.

Treće, pred novim vlastima se nalazio zadatak i da obezbede povoljno međunarodno okruženje, pre svega približavanje evropskim i evroatlantskim integracijama, kao i normalizaciju odnosa sa okruženjem. Zaokupljene nasleđenom socijalnom, ekonomskom i političkom situacijom, međusobnim razlikama i borbom za vlast one su u to vreme učinile prve i nesigurne korake u tom pravcu. Najbrže je rešen problem povratka zemlje u Ujedinjene nacije pošto je novi predsednik SR Jugoslavije, Vojislav Koštunica, već u oktobru 2000. godine napustio stav Slobodana Miloševića da SRJ, pravna naslednica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (jednog od osnivača UN), nikada nije potpuno isključena iz ove organizacije³ i uputio zahtev za prijem koji je istog meseca i prihvaćen. I odnosi sa Organizacijom za bezbednost i saradnju u Evropi su ubrzo normalizovani uprkos rezervama koje je izrazila vlada Crne Gore. Francuska, koja je u drugoj polovini 2000. predsedvala Evropskom unijom, preseklala je prvobitne dileme zapada o karakteru političkih promena u Srbiji pozivajući novog predsednika Savezne Republike Jugoslavije, Vojislava Košunicu, na samit EU u Bijaricu čime su nove vlasti dobile priznanje Unije. Iako je ulazak u Savet Evrope i Evropsku uniju bio visoko na listi spoljnopolitičkih prioriteta Demokratske opozicije Srbije zajednička radna grupa Unije i SR Jugoslavije je formirana tek juna 2001. godine na insistiranje tadašnjeg nemačkog kancelara Gerharda Šredera.⁴ Mnogo veće političke podele je izazivalo približavanje zemlje evroatlantskoj integraciji zbog još svežih sećanja na vojnu intervenciju NATO-a protiv SR Jugoslavije i njegove uloge na Kosovu a zemlja je tek 2006. godine pristupila programu "Partnerstvo za mir".⁵

Najveća opasnost post-Miloševićevsku Srbiju u to vreme su bili ostaci starog režima, pre svega paravojne i kriminalne organizacije koje su nastale za vreme građanskog rata i međunarodne izolacije. Do kraja devedesetih godina XX veka one su stekle ekonomsku, a u završnici Miloševićeve vlasti i određenu političku moć. Na njihovoj meti su se u to vreme našli vođa opozicije Vuk Drašković (preživeo dva pokušaja atentata), bivši predsednik Srbije Ivan Stambolić (otet i ubijen), ugledni novinar Slavko Ćuruvija (poginuo u atentatu) i drugi protivnici režima. Jedan deo ovih organizacija stao je na stranu opozicije oktobra 2000. godine čime je, kako smatraju pojedini analitičari, izbegnuto krvoproliće ali je posledica bila da su one nastavile da deluju i posle pada Miloševića. a nova vlada Srbije se ubrzo suočila s činjenicom da u to vreme nije raspolagala pouzdanim aparatom sile da bi ih suzbila.⁶ Posledica je bio atentat na premijera Zorana Đinđića 12. marta 2003. godine posle koga je u zemlji uvedeno vanredno stanje i spovedena masovna policijska akcija u kojoj su uhapšeni i osuđeni atentatori koji su pripadali specijalnoj policijskoj jedinici "Crvene beretke". Demokratska stranka je za Đinđićevog naslednika na mestu premijera i predsednika stranke izabrala Zorana Živkovića koji je na čelu stranke ostao do februara 2003. kada je za predsednika DS izabran Boris Tadić. Raspad Demokratske opozicije i ubistvo Zorana Đinđića označili su i kraj prve faze u politici post-Miloševićevske Srbije.⁷

Druga faza je počela vanrednim parlamentarnim izborima u Srbiji na kojima su stranke bivše Demokratske opozicije Srbije samostalno učestvovala a novu vladu Vojislava Košunice ušli su predstavnici

³ U prilog tome išla je dvosmislena formulacija u rezoluciji UN SC broj 757 iz maja 1992. godine prema kojoj bi SRJ, kao i druge zemlje nastale na prostoru bivše Jugoslavije, trebalo ponovo da zatraži prijem u UN". Iako posle 1992. godine Jugoslavija nije učestvovala u radu Generalne skupštine i drugih organa UN njena delegacija je ostala u UN a SRJ je tokom devedesetih godina redovno uplaćivala svoju kotizaciju svetskoj organizaciji.

⁴ Autor ovog teksta u to vreme je kao spoljnopolitički savetnik novog predsednika SR Jugoslavije prisustvovao sastanku Vojislava Košunice i Gerharda Šredera početkom maja 2001. godine na kome je nemački kancelar insistirao da se ova grupa, čiji je zadatak bio normalizacija odnosa i početak približavanja SRJ Evropskoj uniji formira bez odlaganja. Valjalo bi primetiti vodeće partije Demokratske opozicije Srbije, zaokupljene sve dubljim međusobnim razlikama, nisu u to vreme pokazale inicijativu u tom pravcu. U zemlji su u to vreme najveći pritisak ka početku evropskih integracija vršile NGO koje su se tokom 2000. godine masovno priključile DOS-u.

⁵ Iako o tadašnjem stavu vodećih partija Demokratske opozicije Srbije prema NATO-u postoje različita mišljenja, ni Vojislav Koštunica i DSS ni Zoran Đinđić i DS u to vreme nisu imali do kraja određen stav. Početkom 2001. godine švajcarski Centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga iz Ženeve (DCAF) je ponudio pomoć u regulisanju civilno-vojnih odnosa u SR Jugoslaviji i prve kontakte sa programom NATO-a "Partnerstvo za mir". To je bio povod da zajedno sa Goranom Svilanovićem, tadašnjim ministrom za inostrane poslove, predložim da SRJ pristupi ovom programu oslanjajući se na iskustvo Švajcarske, evropske neutralne zemlje koja je u okviru ovog programa našla svoje mesto u novom međunarodnom bezbednosnom poretku. Ni Koštunica ni Đinđić, međutim, nisu u to vreme iz straha od negativnih reakcija u zemlji uputili takav predlog prilikom susreta sa američkim predsednikom Džordžom Bušom 2001. godine.

⁶ Videti o tome: Mile Novaković, *Otmice Zemunskog klana*, Novosti, Beograd 2013.

⁷ Više o ovom razdoblju videti u: Ognjen Pribičević, *Rise and Fall of DOS - Serbian Politics from 2000 to 2003*, Stubovi kulture, Beograd 2010.

Demokratske stranke Srbije, Srpskog pokreta obnove Vuka Draškovića i stranke G-17+ Mladana Dinkića uz podršku Socijalističke partije Srbije čiji predstavnici nisu ušli u vladu. Pošto je na predsedničkim izborima u junu 2004. godine pobedio predsednički kandidat Demokratske stranke Boris Tadić ovu fazu je obeležila kohabitacija DS i DSS koja je trajala do sredine 2008. godine. Tokom ove četiri godine su nestale neke manje stranke, rivalitet DS i DSS je donekle popustio i srpska unutrašnja politika je ušla u nešto mirnije vode, privatizacija je dobila zamah a FDI su 2004-2008. godine dostigle 11,6 milijardi €.

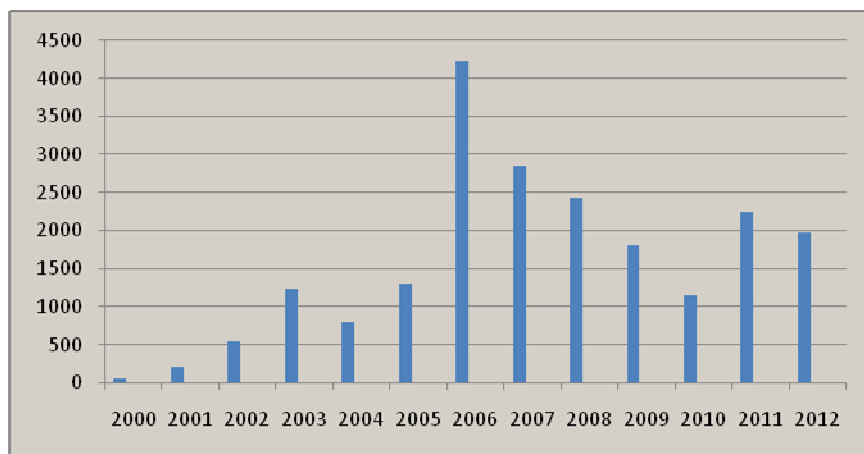
Privatizacija u Srbiji 2002-2010

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tenderi	12	19	9	16	24	17	20	7	2
Aukcije	207	680	256	200	208	282	226	69	25
Privatizovano preduzeća	219	699	265	216	232	299	246	76	27

Izvor: Agencija za privatizaciju

Izazovi za vladu Vojislava Koštunice došli s druge strane. Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju, EU i SAD su izvršili snažan pritisak na vladu koja je do 2008. godine uhapsila i izručila većinu lica optuženih za ratne zločine tokom građanskog rata u bivšoj SFRJ koja su se nalazila u Srbiji. Drugo, odnosi između dve republike koje su činile Državnu Zajednicu Srbija i Crna Gora bili su nepovratno narušeni i u Crnoj Gori je maja 2006. godine održan referendum na kome se većina glasača izjasnila za nezavisnost ove republike koja je proglašena u junu iste godine. Najveći izazov je došao sa Kosova gde je marta 2004. godine izbio novi talas nasilja nad Srbima, stotine kuća i crkava su uništene i spaljene, 17 lica je izgubilo život dok je oko 4.500 Srba proterano iz svojih domova. To je bio povod da Savet bezbednosti UN novembra 2005. imenuje bivšeg predsednika Finske, Marti Ahtisaarija, za specijalnog izvestioca za Kosovo koji je marta 2007. godine podneo izveštaj o budućem statusu Kosova (tzv. Plan Ahtisari).⁸ Iako je Srbija odbacila ovaj plan, u Beču su tokom jeseni iste godine održani pregovori Beograda i Prištine koji nisu doneli rezultat.⁹ Kosovo je januara sledeće godine proglasilo nezavisnost, vladu Vojislava Koštunice podnela je ostavku a u Srbiji su u maju 2008. godine održani vanredni parlamentarni izbori.

Strana direktna ulaganja u Srbiji 2000-2011 (miliona €)

Izvor: Narodna banka Srbije

Treća faza u politici post-Miloševićevske Srbije trajala je od sredine 2008. do sredine 2012. godine. Na parlamentarnim izborima u maju 2008. godine najveći broj glasova (38.42%) dobila je koalicija "Za evropsku Srbiju - Boris Tadić" (DS, SPO i G-17+) koja je osvojila 102 mesta u parlamentu, druga je bila Srpska radikalna stranka Vojislava Šešelja (29.46% glasova i 78 mandata), treća je bila koalicija Demokratske stranke Srbije Vojislava Koštunice i Nove Srbije Velimira Ilića (11.62% i 30 mandata), na

⁸ Videti o tome: Marti Ahtisaari, *Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo Future Status*, United Nations Office of the Special Envoy for Kosovo, <http://unosek.org/unosek/statusproposal.html>, 28. mart 2012.

⁹ Videti o tome: James Ker-Lindsay, *Kosovo: The Path to Contested Statehood in the Balkans*, I.B. Tauris, London 2011.

četvrtom mestu je bila koalicija Socijalističke partije Srbije Ivica Dačića i Stranke ujedinjenih penzionera Srbije Milana Krkovića, na petom mestu je bila koalicija okupljena oko Liberalno-demokratske stranke Čedomira Jovanovića (% i 13 mandata) itd. U parlament su ušle i koalicija mađarskih stranaka koju je predvodio Istvan Pastor, Bošnjačka lista za evropski Sandžak Sulejmana Ugljanina i Koalicija Albanaca Preševske doline pošto Ustav Srbije predviđa niži izborni cenzus za stranke nacionalnih manjina. Novu vladu su formirale koalicija "Za evropsku Srbiju - Boris Tadić", Socijalistička partija Srbije, Stranka ujedinjenih penzionera i stranke nacionalnih manjina. Nastojeći da učvrsti koaliciju sa SPS Boris Tadić je inicirao "istorijsko pomirenje" DS i SPS koje je trebalo da potpuno rehabilituje reformisani SPS i prijem ove stranke u članstvo Socijalističke internacionale. Ovaj potez naišao na oprečne reakcije javnosti u Srbiji, naročito na liberlanom krilu DS i danas mnogi smatraju da je doprineo izbornom porazu DS 2012. godine.

Dominantnu ulogu u Srbiji 2008-2012. godine imali su Demokratska stranka, koja je predvodila vladajuću koaliciju, i njen predsednik Boris Tadić koji je postao najuticajnija politička ličnost u Srbiji. Pojedini analitičari smatraju i da se Srbija u ovom razdoblju približila predsedničkom sistemu. Najveći napor i najznačajnije rezultate ova vlada je učinila u pravcu približavanja Evropskoj uniji i u tom cilju su i predsednik Tadić i vlada Mirka Cvetkovića učinili krupne korake ka normalizaciji odnosa sa tzv. novim susedima (Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom i Makedonijom). Tome su pogodovali i događaji u samoj Uniji gde je krajem 2009. ratifikovan Lisabonski ugovor čime je završena institucionalna kriza koja je počela maja 2005. godine kada je na referendumu u Francuskoj odbačen predlog ustava EU. Time je otvoren "prozor mogućnosti" za Srbiju koja je u decembru 2009. godine uspela da dođe na "belu šengensku listu" (tj. da ukine vizni režim sa EU) i podnese kandidaturu za članstvo u Uniji. Poslednji uspeh politike Borisa Tadića i DS bila je odluka Saveta EU da u februaru 2012. godine prihvati kandidaturu Srbije uprkos rezervama koje Nemačka i neke druge zemlje Unije imaju prema stavu Beograda prema Kosovu. Na negativnoj strani, nova vlada se ubrzo po stupanju na dužnost suočila s krizom "evrozone" koja je pogodila Srbiju 2009. godine i dovela do pada izvoza, stranih investicija i stopa privrednog rasta, gašenja brojnih preduzeća, rasta spoljnog duga i inflacije, širenja nezaposlenosti i siromaštva i produbljivanja socijalnih razlika. Drugi veliki problem bila je kriza na Kosovu koja je ponovo eskalirala sredinom 2011. godine kada su vlasti u Prištini pokušale silom da preuzmu poslednja dva prelaza koja su kontrolisali Srbi. Srbi na severu Kosova su sprečili ovaj pokušaj i započeli blokadu prelaza Jarinje i Brnjak koja je trajala do početka 2012. godine.

Srbija posle izbora 2012. godine

Na parlamentarnim izborima u maju 2012. godine SNS je dobila najveći broj glasova (24.4%) i najveći broj poslanika u parlamentu (73), DS je dobila 22.11% glasova i 67 poslanika dok se na trećem mestu našla SPS s 14.53% glasova i 44 poslanika. U drugom krugu predsedničkih izbora kandidat SNS Tomislav Nikolić je pobedio kandidata DS Borisa Tadića osvojivši 49% glasova. Nikolić je ubrzo posle izbora podneo ostavku na mesto predsednika SNS s obrazloženjem da želi da bude predsednik svih građana Srbije a ne samo onih koji su glasali za njega i njegovu stranku na čelu SNS ga je nasledio Aleksandar Vučić, iako se u srpskoj javnosti očekivalo da vladu ponovo formiraju DS i SPS, lider socijalista Ivica Dačić je prihvatio ponudu Srpske napredne stranke da formira novu vladu dok su demokrate prešle u opoziciju. Novu vladajuću koaliciju formirale su SNS, SPS i stranka Ujedinjeni regioni Srbije (URS, ranije G-17+) ekonomiste Mladana Dinkića, jedina stranka bivšeg DOS-a koja je ostala u aktuelnoj srpskoj vladi. Povratak bivših stranaka Miloševićevog režima na vlast u Srbiji nije, međutim, doneo i povratak njegovoj politici a nova vlada je nastavila politiku evropskih integracija Srbije i, na iznenađenje mnogih, otišla mnogo dalje u rešavanju problema Kosova od prethodne vlade. Kampanja protiv korupcije i organizovanog kriminala koju je poveo potpredsednik vlade i novi predsednik SNS Aleksandar Vučić naišla je na odobravanje javnosti i podrška SNS je do marta 2013. godine skočila na 35-41% prema istraživanjima javnog mnjenja u Srbiji.

Nasuprot njima, opozicija se do početka 2013. nije oporavila od izbornog poraza u maju 2012. godine. Na čelu najveće opozicione stranke – Demokratske stranke – gradonačelnik Beograda Dragan Đilas zamenio je Borisa Tadića posle čega su stranku napustili ili su iz nje isključeni brojni uticajni članovi.¹⁰ Neki od njih su najavili osnivanje svojih političkih klubova u parlamentu i formiranje novih stranaka čime se ranije biračko telo DS podelilo a podrška javnog mnjenja ovoj stranci je do marta 2013. godine pala na 13-14.5% tako da ona danas sa SPS deli drugo mesto na srpskoj političkoj sceni. Na četvrtom mestu se nalazi DSS Vojislava Koštunice s oko 7% podrške javnog mnjenja dok ostale stranke zaostaju iza njih i većina ne prelazi izborni

¹⁰ Najpoznatiji među njima su bivši potpredsednici DS Zoran Živković i Dušan Petrović kao i bivši ministar spoljnih poslova Srbije i aktuelni predsednik Generalne skupštine UN Vuk Jeremić.

cenzus od 5% koji je potreban za ulazak u parlament. DSS je jedina parlamentarna stranka u Srbiji koja je zadržala euroskeptičan stav i to je jedan od razloga zbog čega nije moguća koalicija između nje i drugih stranaka parlamentarne opozicije. Takav raspored snaga na srpskoj političkoj sceni otvorio je prostor aktuelnoj vladi da ode dalje od prethodne u politici prema Kosovu u nastojanju da dobije datum za početak pregovora o ulasku u Evropsku uniju. Razloge ovako velike promene raspoloženja biračkog tela u Srbiji vlast i opozicija tumače na različite načine.

Rezultati parlamentarnih izbora u Srbiji održanih 6. maja 2012.

(samo stranke koje su prešle cenzus za ulazak u parlament)

Redni broj	Naziv izborne liste	Manjinska stranka	% osvojenih glasova	Broj osvojenih Mandata	Razlika prema Izborima 2008.
1.	Pokrenimo Srbiju - Tomislav Nuikolić		24.04%	73	+64
2.	Izbor za bolji život - Boris Tadić		22.06%	67	-7
3.	Ivica Dačić – SPS, PUPS, JS		14.51	44	+24
4.	Demokratska stranka Srbije - Vojislav Koštunica		6.99%	21	=
5.	Čedomir Jovanović - Preokret		6.53%	19	+2
6.	Ujedinjeni regioni Srbije - Mladen Dinkić		5.51%	16	-8
7.	Savez vojvodanskih Mađara - Ištvan Pastor	M	1.75%	5	+1
8.	Stranka demokratske akcije Sandžaka - Sulejman Ugljanin	M	0.71	2	=
9.	Sve zajedno - BDZ, GSM, DZH, DZVM, Slovačka stranka – Emir Elfić*	M	0.64%	1	+1
10.	Nijedan od ponuđenih** odgovora	M	0.59%	1	+1
11.	Koalicija Albanaca Preševske doline	M	0.34%	1	=

Izvor: *Parlamentarni izbori 6. maj 2012. godine*, Republički zavod za statistiku Srbije i Republička izborna komisija, Beograd 2012.

* BDZ - Bošnjačka demokratska zajednica, GSM - Građanski savez Mađara, ZGH - Demokratska zajednica Hrvata, DZVM - Demokratska zajednica vojvodanskih Mađara.

** Naziv stranke

Vladajuća stranka u Srbiji – Srpska napredna stranka – razlog vidi u socijalnim i ekonomskim posledicama tranzicije, naročito u korupciji i kriminalu koji su pratili privatizaciju u Srbiji tokom prethodne decenije. Iako su u razdoblju od 2001. do 2011. godine strane investicije (FDI) u Srbiji iznosile oko 17 milijardi € (15 milijardi neto), od čega je oko 40% uloženo u sektore privrede i finansija, to nije bilo dovoljno za vidljiv oporavak privrede, posebno industrije, jer je oko 35% ukupnog priliva FDI bilo usmereno u sektore nerazmenljivih dobara i usluga a samo oko 15% ukupnih FDI bile su tzv. grinfild investicije.¹¹ Posledica brze i nedovoljno pravno regulisane privatizacije bili su nagli rast nezaposlenosti i siromaštva, socijalno raslojavanje, dezindustrializacija zemlje kao i širenje korupcije i kriminala. Prema rasprostranjenim mišljenjima u javnosti nastanak malog sloja tranzicionih dobitnika („tajkuna“) bio je pre posledica nezakonitih i, često, kriminalnih privatizacija nego rezultat investicija, rasta proizvodnje i izvoza. Analiza procesa privatizacije u Srbiji koju je uradila Komisija EU koja je utvrdila veliki broj nepravilnosti u privatizaciji velikih državnih firmi i brojnih korupcionaških afera.¹² Polazeći od ove analize novi predsednik

¹¹ *Strane direktne investicije u Srbiji 2001-2011, Pregled – Republika Srbija*, No. 1/2012. Navedeno prema: <http://www.pregled-s.rs/article.php?pid=1471&id=36863&name=STRANE+DIREKTNE+INVESTICIJE+U+SRBIJI+2001-+2011>. 25. mart 2013.

¹² Za razliku od drugih bivših komunističkih zemalja poput Poljske, Srbija nije odmah uvela provere kupaca i porekla kapitala na tenderima za privatizaciju državnih preduzeća. Posledica je bila da je Agencija za privatizaciju otkazala 629

SNS, Aleksandar Vučić, započeo je veliki broj istraga na čijoj meti su se našli neki vodeći poslovni ljudi u Srbiji, među kojima su pojedini uhapšeni¹³, što je naišlo na odobravanje javnosti i povećalo popularnost ove stranke.

Demokratska stranka vidi, međutim, u tome populizam nove vlade i obračun sa njenim članovima i pristalicama i, uprkos tome što priznaje da je napravila greške dok je bila na vlasti, uzroke ekonomske i socijalne krize u Srbiji traži na drugoj strani. Prema njenom mišljenju, glavni uzrok krize i velikog socijalnog nezadovoljstva u zemlji su posledice svetske finansijske krize i, naročito, krize „evrozona“. One su u dva talasa – 2009. i 2012. godine – teško pogodile Srbiju obarajući godišnje stope BDP od oko 5% sredinom prošle decenije na nulu ili, čak, negativne stope rasta.¹⁴ Neposredna posledica bili su pad FDI, smanjenje industrijske proizvodnje i spoljne trgovine¹⁵, gubitak velikog broja radnih mesta, pogoršanje trgovinskog i platnog deficita zemlje i inflacija od preko 10%. Drugo, Srbija je zbog rata u bivšoj Jugoslaviji počela tranziciju deset godina posle većine drugih istočnoevropskih zemalja tako da je svetska finansijska kriza pogodila u trenutku kada je savremeni tržišno usmereni sektor privrede tek bio na početku. Drugim rečima, Srbija se posle 2009. godine suočava s cenom tranzicije (dezindustrializacija, rast nezaposlenosti) i svetske finansijske krize (gubitak tržišta, pad FDI i sl.).

Politički analitičari ukazuju i na druge uzroke političkog zaokreta u Srbiji 2012. godine. S jedne strane, oni se vide u rastu evroskepticizma o čemu govore podaci da je podrška javnosti ulasku Srbije u EU, koja je posle 2003. iznosila 72%, početkom 2013. godine pala na 41%.¹⁶ Razlozi tome vide se, između ostalog, u neispunjenim očekivanjima javnosti posle 2000. godine da će post-Miloševićvska Srbija brzo biti primljena u EU, stavu Unije prema problemu Kosova i posledicama krize „evrozona“, naročito u Grčkoj u kojoj je većina Srba videla uzor uspešnog članstva jedne balkanske zemlje u EU. S druge strane, analitičari ukazuju i na pogrešnu izbornu strategiju Demokratske stranke koja je dovela do prevremenih parlamentarnih izbora i jačanja SNS i SPS. Prema njima, DS je bezuspešno pokušala da uvede dvopartijski sistem u Srbiji. U tom cilju ona je podsticala rasep u SRS i stvaranje SNS da bi tokom izborne kampanje, kada je videla snagu ove stranke, optužila SNS da Srbiju ponovo vodi u rat i negativnom kampanjom protiv nje i njenog predsedničkog kandidata Tomislava Nikolića navela deo vlastitih birača da bojkotuju izbore.¹⁷ Uverenje da su Boris Tadić i DS svojom politikom u razdoblju 2008-2012, godine doprineli teškoj ekonomskoj situaciji u zemlji dovela je do apstinencije značajnog dela intelektualaca. Na primer, Vesna Pešić, nekadašnji predsednik Građanske stranke Srbije, jedan od vođa Demokratske opozicije Srbije i ličnost s velikim uticajem u javnosti je otvoreno uoči izbora pozvala birače da glasaju za Tomislava Nikolića i SNS. Sve to je dovelo do niskog odziva birača (na izborima je glasalo oko 46% registrovanih birača, 12% manje nego na izborima 2008. godine). Analitičari političkih procesa dodaju i da su svi oni koji su sa pozicija vlasti u poslednjih dvanest godina pozivali na prevremene i parlamentarne izbore u Srbiji na tim izborima i gubili. To se dogodilo Slobodanu Miloševiću (SPS) 2000, premijeru Zoranu Živkoviću (DS) 2003, premijeru Vojislavu Koštunici (DSS) 2008. i predsedniku Borisu Tadiću (DS) 2012. godine.

Svoj dominantni položaj na političkoj sceni Srbije vladajuća koalicija nastoji da iskoristi za rešavanje problema Kosova koji se u prethodnoj deceniji pokazao kao najveće opterećenje na putu ulaska Srbije u

od ukupno 2.281 sklopljenih ugovora o privatizaciji državnih preduzeća dok su na desetine hiljada radnika ostale bez posla. Pored kupovine preduzeća koja su potom zatvarana da bi se došlo do jeftinog građevinskog zemljišta, rasporedaje kapitala preduzeća i sl., privatizacije u Srbiji su korišćene i za pranje novca kriminalnog porekla. Juna 2010. godine EU zatražila od Srbije da preispita 20 slučajeva privatizacije za koje su sumnja da uključuju visoku korupciju ili ne ispunjavaju pravila privatizacije i dodelila Srbiji grant u visini od 2.2 miliona € za tu svrhu. Videti o tome: Stevan Dojčinović, *Serbian Privatisation: Criminals Still Cashing In, Balkan Insight*, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbian-privatisation-criminals-still-cashing-in>. 25, mart 2013.

¹³ Neki od najpoznatijih slučajeva su Agrobanka iz Beograda i Razvojna banka Vojvodine iz Novog Sada. Najveće reakcije javnosti izazvali su istraga i hapšenje Miroslava Miškovića, vlasnika DELTA holdinga iz Beograda, jedne od najvećih firmi u Srbiji i u Jugoistočnoj Evropi.

¹⁴ Podatke o rastu BDP u Srbiji u prvoj deceniji 21. veka trebalo bi tumačiti s rezervom zbog toga što je zemlja veći deo prethodne decenije bila pod sankcijama UN koje su imale velike posledice po njenu privredu.

¹⁵ Srbija oko 60% spoljne trgovine ostvaruje sa zemljama Evropske unije, naročito sa Nemačkom, Italijom i Austrijom. Naspovoljniji trgovinski bilans ima sa četiri članice Centralnoevropske zone slobodne trgovine - Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom, Makedonijom i Kosovom. Osim članica EU i CEFTA, značajan trgovinski partner je i Rusija iz koje najviše uvozi naftu i gas i sa kojom takođe ima sporazum o slobodnoj trgovini.

¹⁶ Navedeno prema: Lidija Valtner, *Nikada manja podrška ulasku Srbije u EU, Danas*, 28. januar 2013. http://www.danas.rs/danasrs/politika/nikada_manja_podrska_ulasku_srbije_u_eu.56.html?news_id=254980. 25. mart 2013.

¹⁷ Videti o tome: Ognjen Pribičević, *Defeat of Boris Tadić and the First Transitional Change at the Elections in Serbia 2012, Europejski Przeglad Prawa i Stosunkow Miedzynorodowych*, Vol. 7, No. 4, Warszawa, pp. 21-31.

članstvo EU ali i problem koji i dalje utiče na političke procese u Srbiji i ometa reforme u zemlji i normalizaciju njenog međunarodnog položaja. Predsednik SPS, Ivica Dačić, u predizbornoj kampanji se otvoreno zalagao za podelu Kosova duž reke Ibar u čemu je uživao prećutnu podršku tadašnjeg predsednika Srbije Borisa Tadića. Tomislav Nikolić i Srpska napredna stranka otišli su, međutim, korak dalje predlogom o podizanju pregovora Beograda i Prištine na najviši politički nivo što je dobilo podršku SAD i Evrpske unije. Pod predsedavanjem Ketrin Ešton u Briselu su krajem 2012. godine počeli pregovori premijera Ivica Dačića i Hašima Tačija, Beograd je u njima izrazio spremnost da normalizuje odnose sa Kosovom pod uslovom da Priština prihvati stvaranje Zajednice srpskih opština koja bila imala ovlašćenja nad izvršnom i sudskom vlašću kao i prostornim planiranjem na svojoj teritoriji. Priština je izrazila spremnost da prihvati stvaranje Zajednice srpskih opština (koje je predviđeno i Ahtisarijevim planom) ali bez zakonodavnih, izvršnih i sudskih ovlašćenja polazeći od stava da je Ahtisarijev plan već ugrađen u ustav Kosova iz 2008. godine i da bi prihvatanjem ovakvog zahteva Beograda narušila svoj suverenitet.

Za nove vlasti u Srbiji uspeh ovih pregovora je značajan jer je to uslov da EU odredi datum za početak pregovora o ulasku Srbije u Uniju. Pomalo paradoksalno ali za "pokajničke stranke" bivšeg Miloševićevog režima - SNS i SPS - ovo možda ima i veći značaj nego za stranke bivše Demokratske opozicije Srbije jer bi dobijanje datuma i početak pregovora sa Unijom značile njihovu definitivnu rehabilitaciju. Za SNS bi to otvorilo mogućnost da uđe u Evropsku narodnu stranku a za SPS da konačno uđe u Socijalističku internacionalu¹⁸ i time zaokruži svoju postkomunističku transformaciju. Ovi motivi verovatno i nude odgovor na pitanje zbog čega su stranke političari koji su devedesetih godina bili stubovi tadašnjeg režima danas pokazuju veću spremnost od građanskih stranaka u Srbiji da prihvate i veoma bolne kompromise na Kosovu ne bi li otpočeli pregovore o ulasku Srbije u Evropsku uniju.

Bibliografija:

1. Marti Ahtisaari, *Report of the Special Envoy of the Secretary General on Kosovo Future Status*, United Nations Office of the Special Envoy for Kosovo, <http://unosek.org/unosek/statusproposal.html>, 28. mart 2012.
2. Slobodan Antonić, *Konsolidovanje demokratskih ustanova u Srbiji posle 2000*, Službeni glasnik, Beograd 2007;
3. Stevan Dojčinović, *Serbian Privatisation: Criminals Still Cashing In*, *Balkan Insight*, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbian-privatisation-criminals-still-cashing-in>, 25. mart 2013.
4. Miša Djurković, *Konzervativizam i konzervativne stranke*, Službeni glasnik, Beograd 2007;
5. Vladimir Goati, *Partijska scena Srbije posle 2000*, Friedrich Ebert Stiftung i Institut društvenih nauka, Beograd 2002;
6. Vladimir Goati, *Političke partije i partijski sistem*, Fakultet političkih nauka, Podgorica 2008;
7. James Ker-Lindsay, *Kosovo: The Path to Contested Statehood in the Balkans*, I.B. Tauris, London 2011.
8. Mile Novaković, *Otmice Zemuskog klana*, Novosti, Beograd 2013.
9. Slaviša Orlović, *Politički život Srbije (između partokratije i demokratije)*, Službeni glasnik, Beograd 2008;
10. Slaviša Orlović (ur.), *Partije i izbori u Srbiji*, Čigoja štampa, Beograd 2011;
11. Ognjen Pribicevic, *Changing Fortunes of the Serbian Radical right*, in: Sabrina Ramet (ed.), *The Radical Right*, Pennsylvania University Press, Pittsburgh 1999. pp. 193-213;
12. Ognjen Pribičević, *Defeat of Boris Tadić and the First Transitional Change at the Elections in Serbia 2012*, *Europejski Przeglad Prawa i Stosunkow Miedzynorodowych*, Vol. 7, No. 4, Warszawa, pp. 21-31.
13. Ognjen Pribičević, *Rise and Fall of DOS - Serbian Politics from 2000 to 2003*, Stubovi kulture, Beograd 2010.
14. Ognjen Pribičević, *Vlast i opozicija u Srbiji*, Radio B92, Beograd 1997;
15. Ognjen Pribičević, *Srpska desnica: izazovi i perspektive*, *Srpska politička misao*, br. 1/2011;

¹⁸ Kraj Istočnog bloka i nestanak komunizma u Istočnoj Evropi bili su još 1989. godine povod da deo rukovodstva tadašnjeg Saveza komunista Srbije, slično mnogim drugim tadašnjim komunističkim strankama, počne razmišljati o transformaciji u socijaldemokratsku stranku. Ovu nameru je u to vreme obeladano tadašnji visoki funkcioner SKS, Slobodan Vučetić, u intervjuu koji je maja 1989. godine dao beogradskom nedeljniku NIN. Ovu nameru je presekao Slobodan Milošević u govoru koji je održao juna 1989. godine na Kosovu povod 600 godina Kosovske bitke kada se opredelio za drugačiju strategiju. Autor ovog teksta u to vreme je imao i lična saznanja o pokušaju socijaldemokratske transformacije SK Srbije.

16. Ognjen Pribičević, *Izazovi političkog pomirenja u Srbiji*, u: *Medjuetnički odnosi u funkciji pomirenja*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd 2010;
17. Ognjen Pribičević, *Levica u Srbiji u potrazi za novim identitetom*, *Politička revija* br. 2/2011;
18. *Parlamentarni izbori 6. maj 2012. godine*, Republički zavod za statistiku Srbije i Republička izborna komisija, Beograd 2012.
19. *Strane direktne investicije u Srbiji 2001-2011, Pregled – Republika Srbija*, No. 1/2012. Navedenoprema: <http://www.pregled-rs.rs/article.php?pid=1471&id=36863&name=STRANE+DIREKTNE+INVESTICIJE+U+SRBIJI+2001-+2011>. 25. mart 2013.
20. Zoran Slavujević, *Izborne kampanje, pohod na birače*, Friedrich Ebert Stiftung, Institut društvenih nauka, Fakultet političkih nauka, Beograd 2007;
21. Zoran Stojiljković, *Partijski sistem Srbije*, Službeni glasnik, Beograd 2008.
22. Lidija Valtner, *Nikada manja podrška ulasku Srbije u EU*, *Danas*, 28. januar 2013. http://www.danas.rs/danasrs/politika/nikada_manja_podrska_ulasku_srbije_u_eu.56.html?news_id=254980. 25. mart 2013.

© DKE 2013

<http://www.southeast-europe.org>
dke@southeast-europe.org

Pažnja! *Poštovani istraživači!* Ukoliko koristite, odnosno citirate deo teksta, molimo vas da u tom slučaju pošaljite e-mail glavnom uredniku na sledeću adresu: dke@southeast-europe.org. *Članak molimo citirati na sledeći način:*

Predrag Simić: Srbija: kontinuitet i promene posle izbora 2012. godina. *Délkelet-Európa - South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 4. No. 1. (Proleće 2011) 1-9 str.

Zahvaljujemo se Vašem trudu i saradnji. *Glavni urednik*